

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I

БРОЈ 1

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR I
VOLUME 1

Accepted on June 18th 2013, at the 6th meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2013

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА I
БРОЈ 1

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности
од 18. јуна 2013. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Борђевић и академика *Предрага Пипера*

Уредник
дописни члан
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2013

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2013

САДРЖАЈ

<i>Увод</i>	7
<i>Foreword</i>	9
ПРИКАЗАНЕ КЊИГЕ УТОРКОМ У САНУ (17. XII 1991 – 21. VI 2011)	11
ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ (8. XI 2011 – 11. XII 2012).....	61
<i>Стари Грци : портрет једног народа / Иван Јордовић</i>	63
<i>Радост препознавања / Нада Милошевић-Ђорђевић</i>	79
<i>Жива реч : зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић / уредници Мирјана Детелић, Снежана Самарџија</i>	79
<i>Сентандреја : српске повеснице / Динко Давидов</i>	89
<i>Српска стематографија : Беч 1741. / Динко Давидов</i>	89
<i>Капија Балкана : брзи водич кроз прошлост Београда / Светлана Велмар-Јанковић</i>	99
<i>Лаза Костић / приредио Љубомир Симовић</i>	105
<i>Лаза Костић : 1841–1910–2010 : [зборник радова] / уредник Љубомир Симовић</i>	105
<i>Топонимија Пивске планине / Радојка Цицмил-Реметић</i>	123
<i>Српска енциклопедија. Том I. Књ. 1–2</i>	135
<i>Надмени савезник и занемарено српство : британско-српски односи (1875–1941) / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	153

<i>Дечанска пустиња : скитови и келије манастира Дечана / Даница Поповић, Бранислав Тодић, Драган Војводић.....</i>	161
<i>Српска државност у средњем веку / Милош Благојевић.....</i>	169
<i>Грамматика и лексика у словенским језицима : зборник радова с међународног симпозијума / главни уредник Срето Танасић.....</i>	177
<i>На траговима Војислава Ј. Ђурића / уредници Дејан Медаковић, Цветан Грозданов.....</i>	191
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен дугогодишњем управнику Библиотеке академику Никиши Стипчевићу.....</i>	197
<i>Птице : књижевност, култура / одговорни уредник Никола Тасић ; уредници Драган Бошковић, Мирјана Детелић.....</i>	207
<i>Друштвена и политичка мисао и делатност Владимира Јовановића : зборник радова са научног скупа одржаног 22. и 23. маја 2008. год. / уредници Михаило Марковић, Александар Костић.....</i>	217
<i>Кардиологија / уредници Миодраг Остојић, Владимир Кањух, Бранко Белеслин.....</i>	227
<i>Голи оток. Књ. 1–5 / Драгослав Михаиловић.....</i>	233
<i>Флора Србије. 2 / уредник Владимир Стевановић.....</i>	245
<i>Истакнути српски лекари и професори. Књ. 1 / Радоје Чоловић.....</i>	251
<i>Др Лаза К. Лазаревић – живот и дело : [зборник радова са научног скупа] / [уредници Радоје Чоловић, Брана Димитријевић].....</i>	251
<i>О песмама, поемама и поетици Матије Бећковића : зборник радова / [уредници Јован Делић, Драган Хамовић].....</i>	259
<i>Рачунарска интелигенција у саобраћају / Душан Теодоровић, Милица Шелмић.....</i>	269
<i>Саборно гробље у Сентандреји : прошлост и натписи / приредили Наташа Вуловић, Марија Ђинђић, Владан Јовановић, Данијела Радоњић, Димитрије Е. Стефановић (уредник и аутор уводних студија).....</i>	273
<i>Именик аутора, уредника и говорника.....</i>	281

УВОД

Делови укупне делатности САНУ јесу и приказивање књига и зборника у издању Академије, књига и зборника чији су писци и уредници академици, као и приказивање издања института и центара чији је САНУ оснивач. На тај начин се обнародују и оцењују резултати научних пројеката и личног доприноса чланова САНУ. Приказивање књига уторком у САНУ започето је 1991. године и непрекидно траје до данас. Од новембра 2011. године програми се одвијају под називом *Трибина Библиотеке САНУ*. Када је Академијин Извршни одбор то прихватио, истовремено је усвојио и текст који се штампа на свакој позивници:

„Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области науке и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године.

Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.”

Од новембра 2011. прикупљају се текстови написани за Трибину. Сви говорници су добили замолнице да своје прилоге дају за објављивање, али се нису одазвали они који су говорили без написаног текста. Због тога и није могао овај збир радова да буде целовит.

Приказане публикације дате су у хронолошком реду, са основним подацима (наслов, аутор или уредник, место издања, издавач, година). Испод тога, по редоследу казивања на Трибини, уписана су имена говорника с њиховим академским и научним звањима. Потом стоји датум када је књига приказана. Кратка реч уредника, на почетку, изговорена да служи као повезница с беседама које најављује, написана је као израз поштовања према књизи, говорницима и послу на уређивању Трибине. Беседе о приказаним књигама објављују се без измена, како су их аутори послали. Ако неко није дао текст, остаје забележено да је говорио.

У првом делу годишњака презентовани су сви програми од 1991. до половине 2011, под насловом *Приказане књиге уторком у САНУ*, са основним подацима и именом уредника академика Никше Стипчевића.

Други део годишњака *Трибина Библиотеке САНУ* има и такав наслов, са назначеним временским распоном и именом уредника. Потом се нижу беседе о приказаним публикацијама.

Регистар бележи имена поменута у годишњаку, а садржај наслове публикација и ауторе, односно уреднике.

Покретањем овог годишњака прибирају се чињенице које су део историје САНУ, скреће се пажња на Академијину издавачку делатност, упознаје се научна и остала јавност са стваралачким активностима академика и даје се сведочанство (које нажалост није потпуно) о елитном месту за приказивање књига.

С таквим намерама креће први број *Трибине Библиотеке САНУ*. Предлог за покретање *Трибине*, као нове серије, подржали су Савет Библиотеке, Одељење језика и књижевности, Издавачки одбор и Извршни одбор, а одлуку је донело Председништво САНУ 5. априла 2013. године.

Стручне сараднице у припреми приказивања књига биле су библиотекарке Љубинка Васић од 1991. до 2010. и Биљана Јоцић од 2010, у сарадњи са запосленима у Библиотеци и заједничкој служби САНУ.

април 2013.

М. В.

FOREWORD

Among many activities of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) there are public presentations of new monographs or collected papers published by the SASA, written or edited by SASA members, as well as new editions published by SASA institutes and centers. In this way, the results of scientific projects and personal contributions of SASA members are presented to the public eye and made available for assessment. The public presentations of books at the SASA on Tuesdays have been taking place since 1991. As of November 2011, the programmes have been running under the name *of the SASA Library Forum*. Once the Executive Council of the Presidency adopted the new name, it simultaneously approved the content of the text printed on every letter of invitation for the Forum:

“The SASA Library Forum was established so as to present to the public eye new books on science and arts written by SASA members, new SASA publications and the editions of SASA institutes. From 1991 to 2011 Nikša Stipčević, the director of the SASA Library, was the first editor-in-chief of the SASA Library Forum.

Since October 2011, corresponding member Miro Vuksanović, the director of the SASA Library, has been the Forum’s editor-in-chief.”

Since November 2012, the texts of the speeches uttered at the Forum have been collected. All participants received letters of request to hand in their speeches for publication; however, those who gave a speech without prior having prepared a written text did not answer the call. Hence this collection could not have been an integral one.

The publications presented at the Forum are listed chronologically, offering basic information (the title, author or editor, the place of publication, the publisher, and the year of publication). Beneath these, according to the Forum addressing turns, the names of participants accompanied with their academic and scientific titles are written. Afterwards, the date when the Forum was held is given. A short opening word by the Forum’s editor-in-chief follows, uttered in order to serve

as a link to the ensuing speeches, written out of admiration and respect for the publication presented, the participants and the editing task he was entrusted with. The reviews on the books presented are given with no alternations, in the original form the authors handed in. If someone has not submitted a text, their name is nevertheless mentioned among the participants.

The first part of this annual, entitled *The books presented on Tuesdays at the SASA*, brings a list of all programmes held in the period 1991-2011, basic information on the presentations and the name of the first editor-in-chief, academician Nikša Stipčević.

The latter part of *the SASA Library Forum* annual bares the same name, providing information on period when the Forums were held and the name of the editor. There after, the speeches on the books presented ensue.

Index provides names mentioned in the annual whereas the contents include titles of the publications presented, names of the authors, that is, editors.

By commencing this annual publication, the facts that marked the history of the SASA have been compiled, attention is drawn to the publishing activity of the Academy, scientific and non-scientific audiences are informed on creative endeavours of academicians and a sort of a testimony (though unfortunately not a complete one) about an exclusive spot where books are presented is given.

These were intentions that inspired the initiative for the first volume of *the SASA Library Forum*. The proposal to establish *the Forum* as a new Academy series received support from the Lybrary Council, Department of Language and Literature, Publishing committee and the Executive Council of the Presidency, whereas the Presidency passed the decision on April 5, 2013.

Librarians who assisted in the organization of the Forums were Ljubinka Vasić (1991-2010) and Biljana Jocić (since 2010) in cooperation with other Library and Academy employees.

April 2013

M. V

Граматика и лексика у словенским језицима : зборник радова с међународног симпозијума / главни уредник Срето Танасић. – Нови Сад : Матица српска ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2011.

Говорили: дописни члан Предраг Пипер
проф. др Срето Танасић
проф. др Софија Милорадовић

У Београду, уторак 27. март 2012. у 13.00 часова.

КЉУЧ ОД ЈЕЗИКА

Почетна напомена у шест малих делова хоће о наслову, обиму, именуку, сложним речима, примерима и говорницима. Тим редом.

1. *Наслов*

Уводник који креће има наслов *Кључ од језика*, а дошао је из честе говорне праксе (кључ од стана, од кола, од летњиковца, па даље) и с књиге песника и лексикографа, академика Тешића (*Кључ од куће*, с почетка његових поетских игара, заводљивих). А зборник који нас је окупио добио је наслов по замашном научном симпозијуму који је припремљен у Институту за српски језик САНУ, у сарадњи с Одељењем за језик и књижевност Матице српске: *Граматика и лексика у словенским језицима*. Као уверљив дозив за рашчитавање и мишљење.

2. *Обим*

Симпозијум је био доиста велики, па је и зборник велики. Учесника је било педесет и три, из петнаест земаља, а научних саопштења педесет и једно, на неколико језика. Простиру се на безмало шест стотина пространих страница, у две секције, у два азбучника, по научним правилима (разуме се). Може се дати још збирова као изазов за бирање. И то ће лако учити сви који узму ову књигу, обилату на неколико начина, пуну као око словенских и других израза.

3. *Именик*

Доста би времена узело набрајање учесника, сарадника, чланова уредништва, рецензента, научног одбора с почасним председником академиком Милком Ивић, с радним председником професором и дописним чланом САНУ Предрагом Пипером. Удружили су се за општу корист и успели

су да нам, по сродности и природним везама, са новим налазима, вишеручно, у скоковитом распореду као што оваквим издањима пристаје, покажу моћи савремене науке о речима, њиховом укрштању и значењима која нарастају с растом времена.

4. Сложне речи

Привлачи нас сличност речи и израза који пристижу са свих страна, веровање, притом, да су словенски народи једно те исто препознали и назвали га по свом начину, именима која су често с истим кореном, у неједнаким изговорима, с разликама као што их има и унутар једног језика, привлачи нас, дакле, сазнање да се можемо на различитим језицима споразумевати ако говоримо разговетно, полако и пажљиво. Све то постаје још лепше сложено, и сложено, када се образложи примерима, смирено, савременим поступцима у изучавању, циљано. Онда су и граматика и лексика у словенским језицима очигледнији, јаснији, свима ближи. Падне светло на затамњена места.

5. Примери

У зборнику међу нама је збор вештих научника који за полазак узимају нешто мало, ситно (као што је, рецимо, трословна реч), и образлажу употребу у језицима и животним радњама. Док читамо о употреби сићушне речи *док*, у реченицама на десетак језика, у истим реченицама на више језика, отварају нам се сродности и истости, као нешто познато на непознат начин. Такви примери су занимљиви, чине нас радозналијим. Понекад, усред научне озбиљности, севне досетка, хуморна слика, сатиричан исказ. Тако се у једном раду показује шта могу писци афоризама када узму „у обичај узете ријечи”, пословице, стихове који су ушли у говор, нешто већини блиско, па му промене или додају једно слово, једну, две или више речи, па добију овакве пародије:

Сви за једног, један за себе;

Евро с онога свијета;

Хоће ли Европа умети да пева као што су Срби певали о њој?;

Кратка сукња и гвоздена врата отвара;

Вук длаку мења, а вучица њега;

Говори српски да ти цео Западни Балкан присвоји језик;

Терали ћирилицу – истерали Вука.

6. Говорници

За припрему међународног симпозијума о граматичи и лексичи у словенским језицима у средишту је био (да поновим) професор Предраг Пипер, дописни члан САНУ. Главнина је ишла под његовом бригом. Он ће говорити али ту истину неће рећи. Ми смо дужни да је кажемо. Уређивање зборника обавио је професор Срето Танасић, директор Академијиног

Института за српски језик. Уредник ће рећи што је за овакву прилику. И још, професор и научни саветник, председник Научног већа Института Софија Милорадовић која ће употпунити приказ једног доиста важног посла.

Реч њима, а слушање нама.

(Уводна реч уредника)

М. В.

ПРЕДРАГ ПИПЕР

Наслов зборника *Граматика и лексика у словенским језицима* одражава проблемску област која последњих деценија с несмањеним интересовањем привлачи лингвисте и слависте, а која је била централна тема међународног симпозијума са истим називом, одржаног септембра 2010. године у САНУ и Матици српској. То нису само различита питања словенске граматике и лексике узетих понаособ, него су то, пре свега, питања сложених односа између граматике и лексике.

Граматика је, као што је познато, у једном значењу тог термина, скуп правила на основу којих су уређени односи међу језичким јединицама. Граматичке категорије су обавезне за врло широке класе јединица и имају врло регуларан израз. Али пошто класа јединица за коју важи нека граматичка категорија може бити више или мање широка, и пошто регуларност изражавања граматичког значења често није апсолутна, то су и језичке појаве више или мање граматикализоване, а скала њихове граматикализованости је доста широка. На тој скали одвијају се стални процеси граматикализације, деграматикализације и реграматикализације, чему се данас у славистици поклања велика пажња.

Као што свако граматичко правило важи само за одређени круг лексема (по правилу врло широк), с друге стране, нема нити једне лексеме која није обухваћена неким граматичким правилима. Зато се, говорећи начелно, однос између граматике и лексике може описати и објаснити или ако му се приступи кроз граматику, и ако се за свако правило, потправило итд. наведе исцрпан списак лексема за које оно важи, или тако да се том односу приступи кроз речник и да се за сваку лексему прецизно наведе исцрпан списак граматичких правила којима је та лексема потчињена (или на оба начина). Напори лингвиста су последњих деценија углавном ишли или у једном или у другом правцу, у оквиру граматикографије и лексикографије. У оба случаја постојала су два главна проблема која се постепено превазилазе: 1) неопходна је конзистентна теорија која би оптимално приказала сложену узглобљеност односа између граматике и лексике, 2) постоји проблем гломазности таквих описа (нпр. један такав речник, *Толково-комбинаторный словарь русского языка* садржи

опис само 282 речи на скоро 1.000 страница).¹ Данас електронска лексикографија омогућује да се проблем ограниченог простора за опис сматра начелно превазиђеним, а и граматичка теорија је такође знатно напредовала, али њена примена на конкретна питања суодноса граматике и лексике, што неки зову интерфејс или сучеље, тражи још много напора и још много испитивања врло специфичних проблема. Зборник *Грамматика и лексика у словенским језицима* највећим делом доноси резултате таквих појединачних истраживања на материјалу различитих словенских језика, понекад с паралелама с несловенским језицима, нпр. албанским, немачким, финским и др.

Тако су, на пример, у више реферата осветљена различита питања глаголске валентности. Речи непредметног значења, односно са предикатским потенцијалом, пре свега глаголи, међусобно се разликују по валентности, тј. по томе које синтаксичке позиције отварају и траже да буду попуњене, а које позиције блокирају или само допуштају, а од тога зависи структура читаве речнице. Речи са нултом синтаксичком валентношћу имају блокиране синтаксичке позиције и слева и здесна, нпр. *Смрква се* (ту нема и не може бити ни субјекта ни објекта), једновалентни предикати имају само леву валентност (нпр. у српском *Она спава*), или само десну валентност (нпр. у руском *Его лихорадит*), двовалентни предикати имају и леву и десну валентност, нпр. *Она слуша музику* итд.

Данас водећи стручњак за та питања Ј. Д. Апријан у раду „Многоактантныи существительныи типа S0” који се у овом зборнику објављује, анализира именице изведене од глагола које имају од четири до шест актаната (тј. попуњених валентних позиција), нпр. *ответ, покупка, продажа* и др. Размотрен је редослед актаната, могућности њиховог изражавања, као и њихове синтаксичке специфичности, а посебна пажња посвећена је семантичким класама којима такве именице припадају и семантичким улогама које оне врше. Сродна питања валентности разматрају И. М. Богуславски и Л. Л. Јомдин у раду „Актантныи свойства автодериватов”, у којем је показано да неке семантички разнородне речи имају заједничко својство да могу означавати један од својих актаната, најчешће у копулативним реченицама, нпр. *Длина доски – три метра*.

На сваком или скоро сваком славистичком скупу увек буде интересантних реферата из области аспектологије, јер је глаголски вид типолошки врло специфична категорија словенских језика. А. В. Бондарко у раду „Актуализационныи элементы семантики грамматических категорий” разматра тезу да се у анализи актуелизационних могућности граматичких категорија мора имати у виду разлика између системских, језичких аспеката актуелизације у њених говорних аспеката, што је подробније размотрено

¹ И.А. Мельчук, А.К. Жолковский, *Толково-комбинаторный словарь русского языка: Опыт семантико-синтаксического описания русской лексики*. Вена, 1984. – 992 стр. (= Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 14).

на примеру глаголске категорије вида. Тој проблемској области припадају и радови З. Тополинске „О przeszłości niedokonanej”, В. С. Храковског „Категории глагола (вид, время, наклонение): иерархия и взаимодействие”, Р. Ницолове „О взаимоотношении между глагольными значениями времени и вида и темпоральными лексическими модификаторами в простом предложении болгарского языка (в сопоставлении с русским и чешским языком)” и Х. Томоле „Дело против видовой моногамии – и еще раз о так называемых делимитативах”.

Неке балканистичке аспекте односа између граматике и лексике анализирају у својим радовима В. Фридман „Albanian-Macedonian contact-induced language change today”, Х. Шалер „Глагольные системы южнославянских языков с точки зрения балканской лингвистики”.

Пажња је посвећена и граматици непроменљивих речи, нпр. у радовима Ф. Фичи „О роли наречия в конструкциях с возвратной частицей”, као и у раду М. Гроховског „Metaoperatory o postaci komparatiwu przysłówka (we współczesnym języku polskim”, у којем се указује, пре свега, на то да је скуп лексичких јединица метанивоа (тзв. метаоператора) изузетно велик и да се одликује знатном унутрашњом издиференцираношћу, што је у главном делу тог рада показано на опису разлика између компарације прилога и хомонимичних метаоператора (нпр. *bardziej, dalej, lepiej, prędzej, ściślej*).

У зборнику се разматрају и данас врло актуелна питања категорије евиденцијалности, која се односи на извор информације и поузданост онога о чему се исказом нешто саопштава, и која је у неким језицима, као што су македонски и бугарски изразито морфологизована, што је предмет рада Е. Петроске „Показателите на евиденцијалноста (граматика ~ лексика)”, а евиденцијалност је предмет и неких радова објављених у другом делу овога зборника.

Као што је на почетку речено, зборник *Грамматика и лексика у словенским језицима*, објављен у јесен 2011. године, доноси реферате поднете на међународном симпозијуму *Грамматика и лексика у словенским језицима*, одржаном од 14. до 16. септембра 2010. у Новом Саду и Београду у организацији Матице српске и Института за српски језик САНУ.²

Почасни председник Организационог одбора симпозијума била је академик Милка Ивић, која је две деценије била врло активни члан Комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног славистичког комитета (краће Граматичке комисије МСК), председник Организационог одбора симпозијума био је дописни члан Предраг Пипер, а главни уредник зборника је проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ.

² П. Пипер и М. Николић, Међународни научни симпозијум *Грамматика и лексика у словенским језицима* (14. септембар, Нови Сад, Матица српска – 15–16. септембар 2010, Београд, Институт за српски језик САНУ // *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIV/1 (2011), стр. 277–282.

Зборник садржи 46 радова аутора из 15 земаља (Белорусија, Бугарска, Велика Британија, Италија, Македонија, Немачка, Пољска, Русија, САД, Словенија, Србија, Финска, Холандија, Чешка и Шведска).

Једна од очљивијих одлика овог зборника је висок научни статус многих аутора, међу којима знатан део чине водећи представници савремене лингвистичке славистике у својим земљама и у свету. У зборнику објављује радове осам чланова академија наука из више земаља.

Како се рад симпозијума одвијао у две секције, и овај зборник је подељен у два дела. У првом делу су реферати чланова Граматичке комисије МСК, а у другом делу зборника су радови других учесника симпозијума, и из Србије и из иностранства, у којима су изнети резултати актуелних пројекатских истраживања, нпр. у оквиру рада на Речнику САНУ, али и на другим пројектима.

Седнице Граматичке комисије МСК до сада су у Србији одржане три пута: 1972, 2005. и 2010. Граматичка комисија МСК постоји 49 година. Основана је у Софији 1963. године, у време одржавања V међународног славистичког конгреса. Први председник Комисије био је проф. Бохуслав Хавранек, на чију је иницијативу та комисија основана. Током протеклих безмало пола века Граматичка комисија МСК оставила је значајан траг у граматичким испитивањима словенских језика и велики утицај на развој лингвистичке славистике у свету. Прва седница Комисије била је одржана у Прагу (1964). Следиле су седнице у Смоленицама (1966), Москви (1966), Берлину (1968), Кракову (1969), Смоленицама (1971), Београду (1972), Москви (1973), Лајпцигу (1974), Скопљу (1975), Кунчицама (1976), Варни (1978), Могиланима (1979), Москви (1981), Будишину (1983), Марбургу (1985), Софији (1990), Малој Моравци (1991), Торуну (1993), Сијени (1996), Малој Скали (1997), Цириху (2000), Вирату (2002), Марбургу (2004), Новом Саду (2005), Петрограду (2007), Кракову (2009) те Новом Саду и Београду (2010) и Сапору (2011).³

Многи реферати поднети на седницама Граматичке комисије МСК објављени су у зборницима. Уколико нису објављени у посебном зборнику реферата или у засебној свесци неког славистичког часописа (*Studia Gramatyczne*, *Slavica Slovaca*, *Zeitschrift für Slawistik*, *Зборник Матуце српске за славистику*), њихови аутори су их појединачно објављивали у различитим славистичким часописима.

Комисија за проучавање граматичке структуре словенских језика већ скоро пет деценија потврђује се као један од организационих облика МСК који веома успешно служи апробирању нових научних резултата, размени идеја, остваривању научног дијалога, подстицању научних пројеката и

³ За више информација в. www.gram-komisija-mks.com, такође П. Пипер, О комисији за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног славистичког комитета. [У штампи у зборнику о комисијама Међународног славистичког комитета, који је уредио Станислав Гајда, а биће објављен у Пољској].

сарадње међу установама, часописима и појединцима на пољу проучавања граматичке структуре словенских језика. Српска славистика од почетка има представника у Граматичкој комисији. Две деценије то је била академик Милка Ивић, а од 2008. године и председник Међународне граматичке комисије је из Србије.

Радови објављени у зборнику *Граматика и лексика у словенским језицима* су изразито разноврсни и проблемски, и према теоријским оквирима у којима су ти проблеми разматрани, а и према језичкој грађи на којој су анализирани. У оквиру те разноврсности уочава се њихова груписаност око предмета појединих научних пројеката чији су представници учествовали на међународном симпозијуму *Граматика и лексика у словенским језицима*, што је посебно видљиво у другом делу зборника, који такође сведочи да у српској лингвистици поред већ реномираних слависта на научну сцену излазе представници средње и млађе генерације са респектабилним научним радовима.

Посматрано у целини, зборник *Граматика и лексика у словенским језицима*, поред тога што садржи обиље актуелних и оригиналних идеја о најновијим проучавањима граматике и лексике, те стога може бити врло подстицајан за будућа истраживања у тој области, и код нас и у свету, сведочи и о одржавању чврстих научних веза у области славистике и лингвистике под кровом САНУ и Матице српске.

СРЕТО ТАНАСИЋ

Зборник *Граматика и лексика у словенским језицима* доноси радове с међународног научног симпозијума који је под тим називом одржан у Новом Саду и Београду од 14. до 16. септембра 2010, у организацији Матице српске и Института за српски језик САНУ, у сарадњи с Комисијом за проучавање граматичке структуре у словенским језицима при Међународном комитету слависта. То је последњи у низу скупова међународног значаја или скупова с међународним учешћем које је Институт последњих година успешно организовао у сарадњи с неком од наших угледних институција, а најчешће са Српском академијом наука и уметности. Зборник својим садржајем и структуром одражава организацију самог скупа. У првом делу зборника су радови који су прочитани у оквиру Комисије за проучавање граматичке структуре у словенским језицима при МКС. У другом делу су (с једним изузетком) радови које су прочитали сарадници на пројектима Матице српске и Филозофског факултета из Новог Сада и Института за српски језик САНУ. У првом делу објављено је осамнаест радова, док други део доноси двадесет осам радова. Објављивањем овог зборника ми смо учинили трајно доступним радове који су читани на овоме скупу. Зборник готово

у целини одсликава рад скупа. Кажем готово у целини јер своје радове није доставило неколико учесника симпозијума.

Како се о радовима из првог дела зборника више говори у посебном прилогу, у наставку ћу се нешто посебније задржати на другом делу овог зборника, где су објављени радови сарадника на пројектима, дакле радови наших домаћих професора и научника.

Четрнаест колега из Новог Сада написало је тринаест радова. Ти радови су настали у оквиру два научна пројекта Филозофског факултета у Новом Саду: „Историја српског језика” и „Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања” (2006–2010). У овој прилици није могуће коментарисати те радове; морамо се задовољити помињањем њихових аутора: Миливој Б. Алановић, *Основни принципи синтаксичко-семантичке валентности каузативно-манипулативних глагола*, Ивана Н. Антонић, *Клаузе с нултим везником*, Нада Л. Арсенијевић, *О принципу егоцентризма у српском језику*, Вера М. Васић, *Дискурсна и метатекстуална кондиционална клауза у српском језику*, Душанка С. Вујовић, *Семантичка и деривациона обележја глагола отежаног кретања*, Јасмина Грковић-Мејџор, *Развој предикативне посесије у српском језику*, Јасмина Н. Дражић, *Семантичка и граматичка обележја речи у лексичким колокацијама у српском језику*, Душанка Н. Мирић, *Изражавање модалности сумње у српском и руском језику*, Слободан Ј. Павловић, *Иконичност у синтаксичкој структури старосрпских надежних система*, Милорад Радовановић и Наташа Киш, *Српски језик и фази логика (у неколико примера)*, Владислава Ружић, *Условљеност граматичко-семантичких обележја фразема српског језика*, Гордана Р. Штасни, *Семантичко-деривациони потенцијал глагола основних физиолошких стања* и Гордана Р. Штрбац, *Синтаксичка и лексичко-семантичка спојивост комуникативних глагола*. Ови радови тичу се различитих питања савременог српског језика, историје српског језика или имају теоријски карактер. Они на леп начин представљају новосадску лингвистичку школу са ауторима који су данашњи њени носиоци, који, дакле, данас представљају ову школу у нашој средини, а заједно с неким другим српским лингвистима репрезентују нашу лингвистику у свету, и са оним млађим, а који су се већ афирмисали у нашој научној и културној средини.

У зборнику се јављају и сарадници са свих пет пројеката који се реализују у Институту за српски језик САНУ: 1. *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника САНУ*, 2. *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика*, 3. *Обрада старих српских писаних споменика и израда Речника црквенословенског језика српске редакције и Српскословенског јеванђељског речника*, 4. *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, 5. *Опис и стандардизација савременог српског језика*. У недостатку простора наводимо само ауторе и наслове радова: Марта

Бјелетић, *Резултати и перспективе српске етимолошке лексикографије*, Жарко С. Бошњаковић, *Граматичке и лексичко-семантичке особине мета-језика у дијалекатском тексту*, Јасна Влајић-Поповић, *Српска етимологија између дијакхроније и дијалектологије*, Дојчил Војводић, *О категоријалној семантици каузално условљених реченичних структура*, Рајна Драгићевић, *О начинским прилозима субјекатске квалификације*, Радмила Жугић, *Лексикографски поступци тумачења семантике изведеница на основу односа творбене основе и творбеног форманта*, Гордана М. Јовановић, *Још понешто о језику Хиландарског типика*, Ивана В. Лазић-Коњик, *Параметри за семантичку класификацију глагола са значењем човекова постојања*, Биљана Марић, *Употреба девербативних и деадјективних именица као допуна одређених типова предиката*, Марина М. Николић, *Нетипична средства за изражавање категорије степена у савременом српском језику*, Ђорђе Оташевић, *Антипословице и њихова лексикографска обрада*, Јованка Ј. Радић, *Нацрт категоријално-елементарне организације заменичког система у српском језику (систем категорија и елемената)*, Стана Ристић и Ненад Ивановић, *Предлог за модернизацију рада на речнику САНУ*, Срето Танасић, *Везничка и прилошка употреба спојева **тек што**, **само што**, **таман што** и гошћа из Русије*: Алина Ј. Маслова, *Језичка реализација извињења у руском и српском језику*.

Радови које су поменути аутори објавили у овом зборнику баве се различитим питањима српског језика, на дијакхроном и синхронном плану и на изванредан начин одражавају актуелан тренутак научног деловања у Институту за српски језик САНУ. Види се да то нису само аутори који су стално запослени у Институту САНУ, него су ту и сарадници са београдског Филолошког факултета, али и два сарадника са новосадског Филозофског факултета. Познато је, наиме, да у реализацији пројеката у Институту за српски језик САНУ учествују и наставници са свих државних факултета Републике Србије.

Зборник *Граматика и лексика у словенским језицима* сведочи о доброј сарадњи српских лингвиста с МКС и славистима из других светских центара. За Институт за српски језик САНУ је част и научна добит што је имао прилику да организује научни скуп у сарадњи с Комисијом за проучавање граматичке структуре словенских језика при МКС. Тиме смо у својој средини имали прилику да чујемо тако велики број еминентних слависта из већег броја славистичких центара у Европи. Објављивањем овог зборника ми смо учинили трајно доступним радове који су читани на овоме скупу. Будући да је зборник отишао у велики број славистичких центара у свету, то је добра прилика да се и наша лингвистичка наука представи у свету славистике. Институт за српски језик САНУ својим учешћем у организацији овог скупа и објављивању зборника представио се као један од центара лингвистичке мисли и научних активности у Републици Србији. Иако је израда Речника САНУ примарни задатак Института, он је данас и значајна адреса кад су у питању наука о српском језику и организација

научног рада. И овом приликом Институт се показао и као добар организатор великих научних скупова, спреман да своје научне потенцијале удружи с научницима из других наших центара. Овај зборник о томе сведочи, мада су научни потенцијали и делатност Института данас већи и обимнији него што се може видети у овом зборнику.

После овог кратког представљања садржаја потребно је да се вратимо на почетак и кажемо ко су чланови Уређивачког одбора зборника *Граматика и лексика у словенским језицима*. Уређивачки одбор сачињавају научници из земље и иностранства: проф. др Александар Лома, дописни члан САНУ, проф. др Алина Маслова (Русија), проф. др Мотоки Номаћи (Јапан), проф. др Борис Норман (Белорусија), проф. др Мато Пижурца, проф. др Предраг Пипер, дописни члана САНУ, др Стана Ристић, научни саветник, проф. др Срето Танасић, академик Зузана Тополињска (Македонија/Пољска) и проф. др Бранко Тошовић (Аустрија).

Зборник иде у публикације међународног значаја. Мислим да с правом можемо рећи да он то није само по испуњеним формалним захтевима, већ је суштински таква публикација, својим садржајем, списком аутора. Издавачи су, како сте и обавештени, Матица српска и Институт за српски језик САНУ. Припрему за штампу обавила је Београдска књига, зборник је штампала Будућност из Новог Сада.

На крају бих се, у својству уредника зборника, захвалио Библиотеци САНУ и њеном управнику, дописном члану Миру Вуксановићу, што су ставили наш зборник у програм представљања на угледној трибини овог високог дома, препознавши значај који он има у садашњем тренутку српске лингвистике.

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ

О издавачима и садржају овога зборника, као и о научним центрима и ауторима у њему представљеним, чули сте већ од уважених професора – од председника Организационог одбора међународног научног симпозијума и члана Уређивачког одбора Зборника, др Предрага Пипера, дописног члана САНУ, те од главног уредника Зборника, др Срете Танасића.

Отуда овом приликом желим да поменем неколико прилога из другог дела ове књиге, који – најшире узев – припадају дијахроном плану, те су стога мојим занимањима најближи, али пре свега да кажем само неколико речи о ономе што тему овога зборника (и симпозијума који му је претходио) чини магистралном, те о чему нам она, као таква – трочлана, по себи сведочи.

Осматрајући необично живописан словенски језички *ландшафт*, спомињемо се Исидоре Секулић, која је држала да су говор и језик – *културна смотра народа*. С једне стране, овом је књигом начињен избор нечега што

је специфично за сав словенски свет, а што има различите интерпретације у словенским језицима. Или – у мноштву варијаната издвојено је оно што је инваријантно: граматичке чињенице и лексичке датости карактеристичне за сваки словенски језик понаособ, али истовремено и оне које ће се наћи у „пресеку скупова”, што сведочи о могућности њиховог међујезичког компарирања.

* * *

Квалитет књиге коју овде представљамо чини и проблемска и методска разноврсност, а то су научни захвати који се тичу проблема везаних за различите језичке дисциплине и нивое – уз њихову природну међузависност и прожимање, али и за различите аспекте осматрања језичких ентитета који се анализирају. О реченом сведоче и неке од кључних речи из прилога у овом зборнику: валентност, каузалност, актанти, таксис, контрастивна анализа, корпусна лингвистика, актуализација, метатекстуалност, метајезик, агентивност, модификатори, граматичка дијатеза, калк, синдетизам, егоцентризам, прагматика, етимологија, имплицативни односи, диференцијална сема, типолошка лингвистика, когнитивна лингвистика, квалификовање, колокација, лексикографска дефиниција, семантичка класификација, говорни чин, прагматика, ментални модус, модалност, категорија степена, антипословица, икониичност, принцип проксималности, фазичност, транскатегоризација, дигитализација лексикографских ресурса, фразеологизми, семантички-деривациони потенцијал, лексичко-семантичка спојивост.

Претходно наведене кључне речи у понеким су радовима очекивано удружене. Управо имајући у виду и само наведене термине, показује се као сасвим очевидно у којој су мери приложени текстови уклопљени у најактуелније лингвистичке правце истраживања, а истраживачки напори приложника пропуштени кроз призму савремених лингвистичких теоријско-методолошких поставки. С друге стране, поједини истраживачки захвати помоћи ће и да се исцртају барем неки обриси својеврсних граматичких изоглоса.

Радови у овоме зборнику сведоче о узајамном деловању универзалних принципа и појединачних правила, како је то у неким својим радовима формулисао Ноам Чомски. И овде се потврђује да постоји само привидан парадокс који супротставља стваралачку природу језика и слободу онога који говори са чврсто омеђеном структуром и задатим рестрикцијама унутар једног система (како је о овоме оставио запис и Ранко Бугарски у Предговору првом издању избора радова Ноама Чомског). Тако, кроз педесет и један ауторски текст даван је одговор на питање: како се све језичка способност може „ставити у погон”, уз, чини се, стално присутно сазнање да *изучение языка как творчества представляется чрезвычайно важным. Без внимания к этому аспекту исследования нельзя создать ни полного описания языка, ни охарактеризовать язык как деятельность* (Е. А. Земскаја).

У Зборнику превладавају радови из области синхронијске лингвистике, иако умногоме није упутно повлачити оштру границу између синхронијске и дијахронијске језичке равни. Тако, одмах бива релативизован мој помен прилога из области дијахроније.

Ипак, најпре бих скренула пажњу на један рад из првог дела књиге: Helmut Schaller, *Die Verbalsysteme der südslawischen Sprachen aus der Sicht der Balkanlinguistik*, на известан начин комплементаран са разматрањем формуле тзв. *velle* футура од стране проф. Зузане Тополињске, о чему је писала у зборнику *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, објављеном у Нишу 1994. године. Овај Шалеров рад притврђује тежње ка обезбеђивању веће „прозирности” формалне структуре, условљене потребом за поједностављењем комуникације, у оквиру једног савеза сродних али и несродних језика и култура, где ареали одређених језичких појава сведоче о потпуном непоклапању етничких (државних) и лингвистичких граница, додајући већ познатим резултатима међујезичке интерференције на балканском простору и могућност утицаја једног аглутинативног језика, какав је турски, на бугарски и македонски глаголски систем.

Овде одмах има смисла поменути и развој предикативне посесије у старосрпском, о чему у своме раду пише Јасмина Грковић-Мејдор (*Развој предикативне посесије у српском језику*), управо зато што су међујезички контакти на Балкану *убрзали и усмерили* један унутарјезички процес, тј. развој посесивног датива из пређашње *mihi est* конструкције; типолошки гледано – у питању је преиначавање из активног у номинативни тип језика.

Прилог Марте Бјелетић, *Резултати и перспективе српске етимолошке лексикографије*, пре свега бива запитаност у вези са разумевањем значаја и са будућношћу фундаменталних лексикографских пројеката, који *превазилазе оквире науке о језику*, чинећи један од круцијалних сегмената српске културе.

Јасна Влајић-Поповић, у раду под насловом *Српска етимологија између дијахроније и дијалектологије*, навођењем неколико примера из дијалекатске грађе показује веома очито у којој мери стање у дијалектима бива *од помоћи при реконструкцији механизма историјског развоја* (З. Тополињска). Искуства рада на *Етимолошком речнику српског језика* потврдила су сву комплементарност ових двеју лингвистичких дисциплина.

Слободан Павловић се у своме раду *Иконичност у синтаксичкој структури старосрпских падежних система* бави дијаграмском иконичношћу у структурирању старосрпских падежних система. Иконичност, закључује Павловић, *функционише као један од могућих механизма устројавања синтаксичке парадигматике*.

У прилогу Још *понешто о језику „Хиландарског типика”*, Гордана Јовановић, дајући неколике филолошке опаске, заправо скреће пажњу на то да о овом веома значајном делу наше старе писмености још није све речено.

Рад Жарка Бошњаковића, *Граматичке и лексичко-семантичке особине метатекстуалног коментара у дијалекатском тексту*, сведочи

о методолошком помаку који се у новије време дешава – о посматрању и интерпретацији дијалекатског текста као етнодијалекатског, те о вођењу рачуна о субјективном доживљају, о размишљањима и ставовима информатора, тј. саговорника.

Лексикографски поступци тумачења семантике изведеница на основу односа творбене основе и творбеног форманта размотрени су, од стране аутора прилога Радмиле Жугић, на плану именичких изведеница у дијалекатским речницима југоисточне Србије, а ради конципирања одговарајућег типа лексикографске дефиниције ове врсте изведеница.

Текст АLINE Маслове, *Језичка реализација извињења у руском и српском језику (у поређењу)*, помињем као леп конфронтативни прилог истраживању једне врсте говорног чина, а који би могао припасти и етно-психо-лингвистици, будући да се резултати оваквих истраживања везују за тзв. *коммункативно поведење*, теоријски утемељено радовима проф. И. А. Стерњина из Вороњежа.

* * *

Многи од радова из приказиване књиге указују, како је говорила проф. Милка Ивић, *на понешто од оног што језик уопште (...) разоткрива о човеку, било о његовим мисаоним устројавањима и његовом поимању света, било о његовом тумачењу односа међу људима и његовим описима и вредновањима ситуација и догађаја.*

И ако би понеко од врских језикозналаца можда могао и друкчије сагледати или пак решити покоји од језичких проблема размотрених у овоме зборнику, прихватајући или одбацујући неке од аргумената, свакако ће књига која је пред нама, чији су обим и значај у пуном сагласју, постати незаобилазно научно штиво. Јер, треба се сетити речи Ноама Чомског: *Ја верујем да све што је интересантно укључује доста нагађања, и свако ко се бави озбиљним радом на било којем пољу врло често неће бити у праву. Ко никада не греша, тај није друго до трагичан гњаватор. Ја знам да сам понекад грешао.*

И на крају – дужну захвалност треба исказати свима онима који су са различитих страна и позиција и на различите начине помогли да до научне јавности, до свих нас стигне ова књига, као и да овде данас о њој проговоримо. Ту захвалност овом приликом исказујем уз помоћ једне мисли почившег монаха Митрофана Хиландарца: *Наше је само оно што поклонимо другима.*

